

Tarihin yapraklarında kendini aramak: AHISKA – BULANIK - ALMATI Menevşe: Kısa bir hayatın uzun hikâyesi

 Fevzi MAMAN*

Gülzade yedi, Seyfettin beş, Menevşe iki yaşındaydılar. Daha çok küçüktüler. Babaları Mültez (Mürteza) bir sabah şafağında, çocukları ve eşi Müftela ile Türkiye'ye kaçmaya karar vermişti. Mültez'in annesi Hidayet Nene yalvarıyordu: "Gitme, bütün her taraf saldat (Rus Askeri) kaynıyor. Yolda hepinizi vururlar. Mültez'in köyde kalması kendi açısından çok zordu. O, Türkiye'ye kaçmayı kafasına koymuştu bir kere. Daha önce de Ahıska'dan Türkiye'ye kaçanların olduğunu biliyordu. Bütün Ahıska bölgesinde artık yaşamak zorlaşmıştı. Sovyet Rusya'da Stalin dönemiydi, baskılar dayanılmaz bir hale gelmişti.

Ahıska ilk olarak 1828 Osmanlı-Rus Savaşından sonra yapılan 1829 Edirne Antlaşması ile Osmanlı toprağı olmaktan çıkmış, Rus kontrolüne girmişti. O günden sonra Ahıska'da hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktı. Ahıska'nın, Ahıska Türklerinin yüzü gülmeyecekti.

Ahıska nihayet 1921 Moskova Antlaşması'yla Sovyet Gürcistan'ına bırakılmıştı. Gürcü olan zalim Stalin Gori kentinde doğmuştu. Dolayısıyla Gürcistan'daki Türk nüfusu başka bölgelere dağıtmak istiyordu.

Mültez, eşi ve çocuklarını alıp yola çıkmak üzereydi. Hidayet Nene, Mültez'in önüne atıldı: "Bir yere koymam sizi!" dedi. Ama Mültez'i durdurmak imkânsızdı; "Türkiye'ye bir gideyim, dönüp sizi de alacağım." diyordu. Hidayet Nene'nin ağlamaları boşunaydı. Mültez, sözünde duran biriydi; ne yapar eder döner diye de aklından geçiyordu. Onun korkusu sınırdan geçerken onları hiç acımadan öldürebilecekleri ihtimaliydi. Çabalar nafileydi. Bir anda Hidayet Nene'nin aklına küçük torununu yanında tutmak geldi; "Dün-yada bunu size vermem!" dedi. Mültez, "Kimi vermezsin?" dedi. Hidayet Nene hemen Menevşe'yi kucakladı. "Menevşe benim yanımda kalacak! dedi. Mademki döneceyim diyorsun ikinci saferde birlikte gideriz." dedi. Menevşe'nin annesi Müftela, "Ben balamı burada bırakamam, bu imkânsız bir şey! Nasıl bırakırım onu burada? O zaman ben de burada kalacağım." dedi. Hidayet Nene gelinine, "Uzatma! Ben ona gözüm gibi bakarım! Ben onu görmeden duramam." dedi.

Hidayet Nene, büyük bir hengâmeden sonra

* Ankara-Çubuk Lisesi tarih Öğretmeni.

Ensar ve kardeşi Menşure, Menevşe, Kazakistan-Almati, 1969.

Menevşe'yi yanında tutmayı başardı. Menevşe, adı gibi güzeldi. Hidayet Nene onu bahçesindeki ağaç dallarına konan serçe kuşlarını sever gibi severdi. Menevşe, menekşeye benzer bir çocuktur; bir candı, aziz bir hatıraydı. Bilmiyordu ki oğlunun yadigârı olacaktı. Bir daha ne babası onu ne de o babasını görecekti...

Gök berrak mavi değildi, yağmur yüklü gri bulutlar ise beyaz bulutlara misafir olmuş gibi değil de ev sahibi gibi duruyordu. Bulutlar, yağdı yağacak gibiydi. Rüzgâr söğüt ağaçlarını kökünden çıkaracak gibi esiyor, kavak ağaçları sanki yıkılıyor gibiydi. Mültez, biraz sonra bir dulda yerde dinlenelim diye düşünüyordu ki Türkiye sınırına geldiğini, gökyüzündeki Türk bayrağının nazlı nazlı dalgalandığını görünce anladı. Yüreği, deniz dalgaları gibi çarptı, fırtınalar gibi coştı...

Yıl 1933. Mültez, Rus sınırından kaçmayı başarmıştı. Türkiye topraklarına ayak basar basmaz şükretti, secde edip toprağı öptü. Yolculuk zor,

yorucu, büyük korku içerisinde geçmişti.

Mültez, günlerce eşi ve çocuklarıyla yol gelmişti, yorgunluktan ve açlıktan bitap düşmüşlerdi. Buna rağmen Bulanık'a gelmeyi başarmışlardı. Bulanık, Muş'a bağlı bir ilçedir. Mültez'den önce de Bulanık'a gelen Ahıska'nın birçok köyünden muhacirler vardı. Özellikle Ahıska'nın Ahaşen köyünden gelenler akrabaydılar. Birbirine sahip çıktılar. Ahıskalı muhacirlerden önce de 1924 yılında Ahılkelek'ten gelip Bulanık'a yerleşen Terekemeler (Karapapak Türkleri) de vardı. Bulanık, Kafkas muhacirlerinin çoğunlukta olduğu bir yerleşim yeri olmuştu. Daha sonra buraya Çerkezler de gelecekti. Kafkasya'dan akın akın muhacir gelecekti buraya.

Ahaşen köyünde ise Hidayet Nene'nin gözleri yoldaydı. İlk zamanlar umudunu yitirmemişti. Mültez'in geleceğinden emindi. Ancak günler geçtikçe bu umutlar da tükenmeye başladı. Hidayet Nene önceleri damın üstüne çıkar, yollara bakardı. Lâkin ne gelen ne de giden vardı... Sonra başlardı ağlamaya. Daha yüksek tepelerden yollara bakmaya başladı. Aklından kötü şeyler geçiriyordu. "Yok canım, çocuklarımı yolda vurdular!" diye düşünür, düşündükçe hıçkırıklara boğulurdu. Gözünde yaş kalmaz, göz pınarları kururdu. Sesi Ahıska Ovası'nı, dağı, taşı inletirdi. Onun intizarına gök şahit oldu yer şahit oldu; umudu kalmamıştı. Tesellisi eve gelip oğlunun yadigârı Menevşe'nin kara gözlerine bakmak, onu sevmekti.

Mültez, Bulanık'ta Ahaşenli köylüleriyle buluştu. Neyi nasıl yapacaklarını kararlaştırdılar.

Devlet muhacirlere kucak açmıştı. Gelen muhacirlere ev yeri, ziraat yapmaları için her türlü imkânı veriyordu. Lâkin Mültez kaçış sırasında yollarda, serin sulu bulaklardan (pınarlar) içtiği soğuk sular onu zatürre etmişti. Çok geçmeden hayata veda etti. Ahıska'ya geri dönüp kızını ve annesini getirme hayali sönüp gitti.

Kızı Gülzade ve oğlu Seyfettin daha yaşları çok küçükken babasız kalmışlardı. Köylüleri olan Ahaşenliler bunlara sahip çıktı, yanlarına aldılar. Mültez ve çocukları Bulanık'a geldikten sonra iskâna tabi olmuşlar, adlarına tapular verilmişti. Tabii ki bütün Türklerin umudu olan büyük devletimize sonsuz teşekkür ediyorlardı. Dünyanın en sıkıntılı yıllarında Kafkas muhacirlerine sahip çıktığı, onları iskâna tabi tuttuğu ve onları Türk vatandaşı yaptığı için.

Anneleri Müftela, çocuklarına gözü gibi baktı, büyüttü ve evlendirdi. Artık çocukların eli iş tutabiliyordu. Gülzade, bir köylüsüyle evlenmiş, ilçenin en iyi tarım ve hayvancılığını yapıyordu.

Seyfettin, kendi köylüsüyle evlendi. Bulanık'ta ziraatla, hayvancılıkla uğraştı. Bağ, bahçe işlerini yapmakta üstüne yoktu. Çocuklarını okuttular. Gülzade, Bulanık'ta, Seyfettin Ankara'da seksenli yaşlarda vefat ettiler.

Gülzade ve Seyfettin, Ahıska'dan geldiklerini biliyorlardı. Babalarını erken yaşta kaybettiklerini de biliyorlardı. Sovyet Rusya demir perde ülke şartlarından dolayı ne dedelerini ne de Hidayet Nenelerinin nerede olduğunu öğrenebildiler. Haber soramadılar, haber alamdılar.

Aradan yıllar geçti. Ahıska'nın Ahaşen köyünde Hidayet Nene de oğlundan ve torunlarından bir daha haber alamadı. Haber almak ve sormak, sınırdan geçmek, bir daha geri dönmek, gitmek, gelmek o zamanki Sovyet Rusya da zaten imkânsızdı.

Menevşe'nin annesi Müftela'nın acısı anlatılır gibi değildi. Kocasını Mültez, Ahıska'ya gidip Menevşe'yi ve Hidayet Nene'yi alıp gelecekti. İnsanoğlunun bugünden yarına çıkacağı belli mi?

Menevşe on üç, on dört yaşlarına gelmişti. Saçları uzun, kalem kaşlı, gözleri kömür karası bir genç kız olmuştu. Hidayet Nene'nin bir tanesiydi. Ancak Menevşe ansızın hastalandı genç yaşında hayatını kaybetti. Hidayet Nene'nin acısı ikiye katlanmıştı. Menevşe'nin varlığı onun için dünyalara değerdi. Menevşe'nin hayatını kaybetmesi çok ağır gelmişti. Artık eskisi gibi konuşmuyordu, dünyaya küsmüştü. Bu acıya ne kadar dayanabilirdi?

Sovyet Rusya, İkinci Dünya Savaşı sırasında 1939 yılından itibaren eli silah tutan okumuş yazmış bütün Ahıska Türklerini Ahıska Bölgesi'nden toplayarak Alman cephesine gönderdi. Bu rakamın 40 binden fazla olduğu bilinmektedir. Bu sayının yarısından çoğu cepheden geri dönemedi. Diğerleri geldiklerinde gözlerine inanmadılar, evlerinde anaları, babaları yoktu. Onların yerlerine Gürcüler ve Ermeniler sahiplenmişlerdi. Kime soracaklardı, anamız, babamız nerede diye!

15 Kasım 1944 tarihinde bütün Ahıska Türkleri sürgüne gönderilmişti. Hayvan vagonlarına doldurularak Orta Asya ülkelerine gönderilmişlerdi. Yolda açlıktan hastalıktan ölenler, vagonlardan aşağıya savruldu; onların mezarları bile olmadı. Cansız bedenleri kurda kuşa, karıncalara kaldı. Tarihin ve insanlığın en acı, en vahim dramlarından biri yaşandı. Kimse duymadı onların çığlıklarını.

Bir sürgün nasıl anlatılabilir ki... Evinizde oturuyorsunuz, ansızın silahlı askerler geliyor, hemen evi boşaltın diyor. Sizin gözünüzün önünde Ermeniler ve Gürcüler, biraz önceki komşu olduklarınız, evinizin eşyalarını ve hayvanlarınızı gözünüzün

önünde paylaşım sahipleniyorlar. Sizi bir daha geri dönmeyi bırak geri bakmamak üzere alıp götürüyorlar.

Bu sürgünde Hidayet Nene ve çocukları ve torunları da vardı. Bunlar, Kazakistan'da Almatı'nın 25-30 kilometre uzağında demir yolunun neredeyse son bulunduğu bir tren istasyonunda indirildiler. Oraya yakın bir köy olan Ekbendi'ye yerleştiler. Hidayet Nene çok uzun yaşadı, acılar onun belini büktü. Oğlu Mültez'den bir haber gelir diye bekledi, bekledi. Heyhat, ne gelen oldu bir daha ne de giden... Beklemek Hidayet Nene'yi bitirmişti, ömrü kifayet etmedi.

Mültez'in Ahıska'dan Türkiye'ye gelişinden 84 yıl, Hidayet Nene ve çocuklarının torunlarının Ahıska'dan Kazakistan Almatı'ya sürgünlerinden de 73 yıl geçmişti. Hidayet Nene'nin Ankara'da oturan torunu Seyfettin'in oğluna, Bursa'da yaşayan Ahıska Ahaşenli bir arkadaşından bir telefon geldi: "Bizim Almatı Ekbendi köyünden akrabamızla konuşuyorduk. Sordum, köyde başka kimler var? Dedi ki, köyde Habip Dede ve Hidayet Nene'den olan familyadan 30-40 ev var. Bunlar da Ahaşen'den gelmişler." Arkadaş da, "Benim arkadaşımın ailesi de o familyadandır." demiş. Hemen telefonları aldık. 2017 Nisan'ının ilk haftasıydı. Hidayet Nene'nin torununun torunlarıyla konuştuk.

Bu anlattıklarımı, Hidayet Nenemizin torunları Tahir ile Kasım'dan dinledim. Biz Türkiye'de Habip Dede ve Hidayet Nenemizin adlarını biliyorduk. Babamızın çok kalabalık bir ailesi olduğunu dolayısıyla Ahaşen köyünün en kalabalık ailesi olduğumuzu da biliyorduk. Ancak nerede olduklarını bilmiyorduk. Konuyla ilgili merak ettiğim şeyleri Bulanık'taki Ahaşen'den gelmiş olan büyüklerimize soruyordum. Onların söylediklerini not alıyordum. Bu notların ışığında bugün akrabalarımızın kim olduğunu bildik, tanıdık. Hep merak ederdim, acaba neredeler diye. Türkiye'ye gelen bütün Ahıskalılardan, "Nereden geldiniz, hangi köydensiniz, kimlerdensiniz?" diye soruyordum.

Tarihin yapraklarında kendimizi çok aradım. Kafkasya ile tarihî olayları araştırdım. Romanlarını

Muratov Ailesi, Almatı -1984.

okudum. Genel bilgi sahibi oldum. Fakat parçalanmış ailemizle ilgili herhangi bir ipucuna rastlayamadım. Hiç beklemediğim bir anda akrabalarımızın nerede olduklarını buldum. Tabi ki ben onlara şeceremizi, aile bilgilerimizi yazıp gönderdim. Onlar da şecerelerini yazdılar. Seksen doksan yıl sonra aynı ailenin mensupları olduğumuzu öğrendik. Hemen fotoğraflar gönderdik, onlar da bize aile fotoğrafları gönderdiler.

Uzun yıllar sonra gelen bu tanışma bizleri çok mutlu etti. Günlerce bu inanılmaz mutluluğun etkisinde kaldım. Hidayet Nenemin Ahıska semalarında yankılanan sesini biz buradan duyduk. Onun torunları olarak bunu unutmayacağız, unutturmayacağız. Bütün Ahıskalı ailelerin buna benzer ve bundan daha ağır hikâyeleri var.

Bütün Ahıskalı hemşehrilerime şunu öneriyorum: Akrabalarınızı sorun, arayın, bulun. Bağlarınızı koparmayın, çocuklarınıza da bu bilgiyi ve sıcaklığı aktarın.

Ahıska'nın, İstanbul'un kilidi olduğunu biliyoruz. Ahıska'nın, bağlık bahçelik güzel bir yurt olduğunu bütün dünya biliyor. Ahıskalıların da çok çalışkan olduğunu herkes biliyor. Ahıska Türkleri, Sovyet Rusya'da, Türk ve İslâm kimliğini gizlemeden, bütün baskılara rağmen çekinmeden açık bir şekilde koruyup kalbinde taşımıştır. Rusların onları oradan, oraya sürmeleri asimilasyon politikaları Ahıska Türklerinde istedikleri sonucu vermemiştir. Ne var ki köklerinden sökülmüş dünyanın her tarafına savrulmuşlardır. Biz paramparça edilmiş ailemizin izlerini 87 yıl sonra bir tesadüf eseri olarak bulduk. Eminin ki on binlerce Ahıska Türkü, böyle bir rastlantı veya sevinci yaşamak için her an kulakları seste beklemektedirler.